

ΓΝΩΣΤΑ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΑ

Γράφει ο Αντώνης Αμπατζής → ampandonis@gmail.com

Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ

Μια μικρή ιστορική αναδρομή Με αφορμή την παράσταση «Ο Καραγκιόζης στην Αυστραλία»

ΜΕΡΟΣ Ι

Υπάρχουν θρύλοι και παραδόσεις που αναφέρουν πως ο Καραγκιόζης υπήρχε στην Ελλάδα από την εποχή του Βυζαντίου, ωστόσο παραμένουν αναληθείς και χωρίς να μπορούν να τεκμηριωθούν. Κάποιοι μελετητές πιστεύουν ότι ο Καραγκιόζης υπήρχε πριν από την Επανάσταση του 1821, αλλά δεν έχουν στοιχεία για να στηρίξουν μία τέτοια άποψη. Η αντίθετη άποψη, ότι δηλαδή ο Καραγκιόζης εισήχθη στην Ελλάδα μετά την Επανάσταση του 1821, φαίνεται να είναι η πιο σωστή και η πιο αληθινή. Η πρώτη γραπτή μαρτυρία αναφοράς στον Καραγκιόζη βρίσκεται στις 18 Αυγούστου 1841, όπου η αθηναϊκή εφημερίδα «Ταχύπερος Φήμη» γράφει: «Την 21 του παρόντος, θα παρουσιαστεί εις Ναύπλιον η κωμωδία του Καραγκιόζη, έχουσα αντικείμενον τον Χατζ-Αββάτην και Κουσοζούκ-Μεϊμέτην».

Ο Καραγκιόζης μετά τον ερχομό του στη Ελλάδα, παρέμεινε για πολλά χρόνια ένα χυδαίο θέαμα και απευθυνόταν μόνο στις λαϊκές τάξεις που ζούσαν εξαθλιωμένες στις παραγκούλες των λιμανιών και των αστικών κέντρων. Οι τύποι και το ρεπερτόριο του ήταν τούρκικα και κάτω από τα χοντρά αστεία δεν υπήρχε ίχνος κοινωνικής κριτικής ή διαμαρτυρίας.

Ο Δημήτρης Σαρδούνης με το παρτσούκλι Μίμαρος από την Πάτρα ήταν αυτός που ανέλαβε το πολύ δύσκολο έργο του εξελληνισμού του Καραγκιόζη. Ο Μίμαρος, ψάλτης στο επάγγελμα, είναι ο γενάρχη του Ελληνικού Καραγκιόζη. Αυτός τον καθάρισε από τις βωμολοχίες του και παρουσίασε έργα με ελληνικά θέματα που έμειναν αθάνατα. Οι παραστάσεις του Μίμαρου είχαν μεγάλη επιτυχία καθώς εκτός από το πανί που φωτιζόταν με τα λυχνάρια, τα πατρινά καλαμπούρια, το ράστε (αμανέ) του Μεγαλεξάνδρου που ο χαβός του είναι βυζαντινός και τα δύο τραγούδια του Χατζναβάτη που έχουν μείνει πια στον Καραγκιόζη, ήταν όλα δικά του ευρήματα. Επίσης, ο Μίμαρος εκτός από καλλιφώνος ήταν και εξαιρετικά πνευματώδης, θαυμάσιος μίμος, καλός σχεδιαστής, άριστος γνώστης

της νεοελληνικής κοινωνίας και πάνω απ όλα γεμάτος ζήλο και ενθουσιασμό για τον Καραγκιόζη.

Κάθε καλοκαίρι ο Μίμαρος έπαιζε στη Αθήνα, στο θέατρο «Αθηναίων». Τον καιρό που έπαιζε στη Αθήνα ο Μίμαρος παρακολουθούσε τις παραστάσεις ένας λοχίας, τσολιάς της Φρουράς των Ανακτόρων, ο Γιάννης Ρούλιας. Ο Γιάννης Ρούλιας αρχικά δούλεψε ως βοηθός κοντά σε συμπατριώτες του καραγκιοζοπαίχτες και στη συνέχεια ως βοηθός του Μίμαρου, από τον οποίο και πήρε την αρχική έμπνευση και δημιούργησε το 1897 στη Αθήνα την μορφή του Μπαρμπά-Γιώργου. Πέθανε το 1908 σε μικρή ηλικία. Ένας τρίτος καραγκιοζοπαίχτης σημαντικό για τον εξελληνισμό του Καραγκιόζη, ήταν ο Μέμος Χριστοδούλου. Στη αρχή δούλεψε ως βοηθός του Μίμαρου στον Βόλο και αργότερα ήρθε στη Αθήνα όπου δούλεψε με τον Ρούλια. Ήταν πολύ καλός λαϊκός ζωγράφος, πνευματώδης και ευρηματικός, τραγουδούσε όμορφα και μιμείτο καλά όλους τους τύπους, ιδιαίτερα τον δερβέναγα Βεληγκέκα.

Ο Καραγκιόζης με την βοήθεια ενός ψάλτη, ενός τσολιά και ενός λαϊκού ζωγράφου απέκτησε ελληνική ιθαγένεια, και η τέχνη του πια είχε τρία παιξίματα: του Μίμαρου με την πατρινή προφορά και τα καλαμπούρια, του Ρούλια με ρουμελιώτικη προφορά και του Μέμου με την θεσσαλιώτικη. Έτσι κάθε σχολή έβγαλε και τους μαθητές της.

Οι Έλληνες καραγκιοζοπαίχτες πήραν αυτό το υλικό και κατόρθωσαν να το αυξήσουν και να το εξελληνίσουν. Έτσι, εκτός από τον Καραγκιόζη και τον Χατζναβάτη, διάφοροι άλλοι τύποι προσαρμόστηκαν στην ελληνική πραγματικότητα ή αλλάχθηκαν τελείως, ανάλογα με

τις ανάγκες του τόπου και του χρόνου. Δημιουργήθηκαν καινούριοι ήρωες από την αρχαία Ελλάδα και την Επανάσταση του 21.

Όπως ήταν φυσικό, μαζί με τα πρόσωπα άλλαξε και η σάτιρα του Καραγκιόζη. Από την στιγμή που ο χυδαίος και βωμολόχος Τούρκος έγινε ο πανέξυπνος και αναρχικός Έλληνας, τα αστεία, οι κινήσεις, τα λόγια και τα πρόσωπα έγιναν και αυτά ελληνικά. Δημιουργήθηκε ένας θίασος με φιγούρες που η καθεμία έχει σαφή συμβολισμό και χαρακτήρα. Ας ρίξουμε μία ματιά στις σπουδαιότερες από αυτές.

Καραγκιόζης, ο αντιεξουσιαστής Ο Καραγκιόζης συμβολίζει τον Έλληνα που δεν έχει να χάσει τίποτα πέρα από την φτώχεια του. Είναι ο κεφάλτος άνθρωπος του λαού που κατοικεί με την οικογένειά του σε μία μεγάλη ελληνική πόλη, όπως η Αθήνα ή ο Πειραιάς. Το σπίτι του είναι μία ετοιμόρροπη καλύβα η οποία εμφανίζεται πάντα αριστερά του μπερντέ. Δεξιά είναι το μεγαλοπρεπές σαράι του Πασά. Ο Καραγκιόζης είναι κακομούτσουνος και καμπούρης. Φοράει μπαλωμένα ρούχα και είναι άνεργος. Είναι παντρεμένος με την Αγλαΐα και έχει παιδιά. Όλη την ημέρα, από το πρωί μέχρι το βράδυ, όλη η οικογένεια διαλαλεί με όλους τους τόνους και τους τρόπους την αιώνια πείνα της. Συνήθως, ο Καραγκιόζης βγαίνει πρώτος στο μπερντέ και αφού χορέψει χασαποσέρβικο αναγγέλλει το έργο που θα παιχτεί.

Ο Μαυρόματης (Καρά = μαύρο + γκιόζ = μάτι) είναι εναντίον του κράτους και του κατεστημένου με τον δικό του τρόπο. Δεν είναι βίαιος αλλά το χιούμορ του σπάει κόκκαλα. Το κέφι του, η αγάπη του για την ζωή, η φιλοσοφική του διάθεση απέναντι στις αδικίες της κοινωνί-

ας και η αστείρευτη αισιοδοξία. Η περίφημη φράση του «θα φάμε, θα πιούμε και νηστικοί θα κοιμηθούμε» είναι μεγαλοφυής, ξεπερνάει τα σύνορα και εκφράζει τον παγκόσμιο Καραγκιόζη που όλα τα βάσανα και τις αδικίες της ζωής τα αντιμετωπίζει με χαμόγελο και αισιοδοξία.

Χατζναβάτης, η φωνή της λογικής Ο Χατζναβάτης εξωτερικά τουρκοφέρνει περισσότερο από όλα τα πρόσωπα του ελληνικού θεάτρου Σκιών. Σαν φιγούρα δεν εξελίχτηκε, φοράει πάντα τούρκικη φορεσιά και φέσι. Είναι κουλός από το αριστερό του χέρι και γι αυτόν το λόγο πάντα εμφανίζεται να κρατάει το γενάκι του. Ως χαρακτήρας είναι το αντίθετο του Καραγκιόζη. Παρόλο που είναι και αυτός φτωχός και φουκαράς, παρουσιάζεται πάντα σαν τίμιος και σοβαρός οικογενειάρχης που ότι κάνει το κάνει για να «φάνε λίγο ψωμάκι τα παιδιά του». Γι αυτό το λόγο, τα έχει καλά με την εξουσία, με τον Πασά και με όλο τον κόσμο του σαραγιού, στους οποίους κάνει διευκολύνσεις εξυπηρετήσεις, είναι κόλακας και δουλοπρεπής. Επίσης ο Χατζναβάτης είναι μορφωμένος, μιλάει μία γλώσσα που μοιάζει σαν καθαρεύουσα, αποκαλεί τον Καραγκιόζη «ματάκια» μου και προσπαθεί να τον διορθώσει και να τον δασκαλέψει.

Άλλες σημαντικές φιγούρες του ελληνικού θεάτρου Σκιών είναι οι εξής:- Ο σιόρ Διονύσιος,

- ο Μπαρμπαγιώργος, ο λεβέντης της Ρούμελης
- Σταύρακας ο ψευτοπαλικαράς
- Μορφονιός,
- Ο δερβέναγας Βεληγκέκας
- Ο Μπέης, ο Πασάς και ο Βεζύρης
- Η Αγλαΐα, η Βεζυροπούλα
- Τα Κολλητήρια, τα παιδιά του Καραγκιόζη κ.α.